

Summary

The article is devoted to the means of interpretation of the Ukrainian and Russian realities in the English text of the middle of XIX century. Vehicles in the Russian language and their equivalents in English are analyzed. Ways to transfer the realities that reproduce not only denotative value, but the local flavor, as well, are highlighted.

Keywords: reality, transcription, expressiveness, contextual interpretation, means of transportation.

УДК 348.147

Нікітенко В. О.,
кандидат філософських наук,
Запорізька державна інженерна академія

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Вступ. У реалізації основних положень Болонського процесу важливу роль відіграє мовна професійна соціалізація майбутніх фахівців, що дозволяє підвищити їх мобільність і конкурентоспроможність на світовому ринку праці, оскільки фахівець, який володіє крім професійних знань ще і хорошими знаннями іноземної мови, особливо в області своїх професійних інтересів, має набагато більше шансів. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання професійно-орієнтованого навчання іноземним мовам, націленого на розвиток професійної комунікативної компетенції майбутніх фахівців.

Сучасні тенденції суспільного розвитку, процеси глобалізації та міжнародної інтеграції висувають нові вимоги до особистості сучасного фахівця і його професійним характеристикам. У цьому контексті особливого значення набувають проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців: особливості мовної та професійної соціалізації, професійної ідентифікації, професійної адаптації, формування у студентів комунікативної компетентності і готовності до професійної діяльності в сучасних умовах суспільного розвитку.

Обговорення проблеми. Проблемам професійної підготовки фахівців у вищій школі присвячені роботи Б. Г. Ананьєва, А. Б. Каганова, А. Т. Колденкової, П. А. Шавир Н. В. Кузьміної, О. В. Леднева, К. К. Платонова, С. Л. Рубінштейна, В. Н. Мясичева, Л. І. Божович, Б. Ф. Ломова. Питання особистісного та професійного розвитку студентів у системі професійної освіти знайшли своє відображення в роботах І. А. Батаніна, В. Н. Введенського, Т. Б. Казаренкової, І. А. Колесникової, А. Б. Курлова, Н. Л. Маркіной, В. В. Морозова, Л. М. Недигало, В. Я. Нечаєва, Т. Е. Петрової, Н. С. Пряжнікова, А. П. Скобова, О. П. Шамаєва, В. П. Щербакової. Специфіка і особливості професійно-орієнтованого навчання іноземної мови у вузах розглянуті в роботах І. Л. Бім, Н. В. Баришнікова, А. А. Залевської, Б. А. Лапідус, І. І. Кітроской, Т. І. Поздранковой, І. А. Василевич, Р. А. Яковлева, Г. А. Краснощекова, В. І. Писаренко та ін.

У загальному просторі поліфункціональної і поліструктурної літературної мови виділяється – і це вже визнано багатьма фахівцями – особливий функціональний різновид, обслуговуючий професійну сферу спілкування. Даний різновид кодифікованої

літературної мови дослідники називають по-різному: мова науки, спеціальна мова, мова для спеціальних цілей, професійний мова тощо.

У першій третині XVIII ст., коли наукові знання починають набувати чітко окреслені контури і всі необхідні атрибути професійних знань, в мові виділяється особливий різновид загальнолітературної національної мови – мова наукового спілкування. На цьому етапі розвитку російської культури наука підійшла до пізнання таких пластів реальності, які можуть бути відображені лише за допомогою особливої “мови науки”, що протистоїть повсякденній мові. Поява такої особливої мови диктувалася наступними обставинами, характерними для даного періоду розвитку науки: відокремленістю і спеціалізацією понятійного апарату, появою вчених-професіоналів і у зв'язку з цим посиленням ролі суб'єктивного чинника, необхідністю породження та передачі нових знань, перетворенням “буденного досвіду” в “науковий досвід” та ін. Формування мови наукового спілкування збіглося з процесом формування національної мови, що повною мірою відобразило їх взаємозв'язок і взаємозумовленість.

Л. Л. Кутіна, перший глибокий дослідник мови науки, досить повно показала, як формування національної літературної мови супроводжувало “виникнення та оформлення різних функціональних різновидів її, пов'язаних з певними напрямками і потребами суспільної практики. Одним з таких різновидів є мова науки з різноманітними системами наукових термінологій”. Однак наукове спілкування – лише одна зі сфер професійного спілкування, його вершина – не вичерпує всіх областей трудової діяльності на різних рівнях і напрямках. Ймовірно, під впливом цієї обставини в англійській, німецькомовній і слов'яномовній лінгвістиці майже одночасно виникає необхідність звернення до мови професійної сфери спілкування як до феномену. Як наслідок цього народжуються відповідні номінації: *languages for special purposes (LSP)* – в англо-американській літературі, *Fachsprachen* – в німецькомовній літературі. У вітчизняній лінгвістиці деякими дослідниками було прийнято термін англійського походження, що представляє собою кальку, який звучить так: “мова для спеціальних цілей” (в аббревіатурну вигляді – LSP і MCLC). Однак широкого поширення цей термін не отримав, так як у вітчизняній лінгвістичній науці вже існувала номінація “спеціальна мова”, “спеціальне мовлення”.

Варто звернути увагу на той факт, що інтерес до спеціальної мови (мови спілкування професіоналів) у наш час народився не в середовищі філологів. Вперше ідея про мову для спеціальних цілей з'явилася в роботах чеського дослідника Любомира Дрозда, який назвав цю мову функціональною мовою (або мовою в спеціальній функції), що представляє собою підмову “даної національної літературної мови”. Такий інтерес дослідників різних спеціальностей до функціональних різновидів сучасних літературних мов виникає як реакція на практичні потреби професійної комунікації, коли гостро постає проблема гармонізації міжмовних засобів, коли з'являється необхідність в стандартизації певних пластів лексики (щоб вони були однаково зрозумілі фахівцям, що говорять різними мовами, в процесі професійного спілкування).

Інтерес до мови професійних сфер спілкування починався з визначення фундаментальних постулатів і методів роботи з термінологією як з “якимось

інструментом, яким треба користуватися найбільш раціональним способом, з тим щоб він міг найбільш ефективно служити меті, для якої створений: усунення труднощів у науково-технічних зв'язках". Н. Д. Гальскова вважає іноземну мову одним з ефективних засобів професійної та соціальної орієнтації в немовному вищому навчальному закладі і зазначає, що при вивченні професійно-орієнтованого мовного матеріалу формується двосторонній зв'язок між прагненням студента придбати спеціальні знання і успішністю оволодіння мовою [5]. Суміщення понять "спеціальна мова" і "термінологія", що виникає при цьому, в чомусь дуже обґрунтовано, оскільки саме терміни є носіями спеціальної інформації. Термін – це слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знання або діяльності. Термін входить в загальну лексичну систему мови лише за посередництвом конкретної термінологічної системи (термінології). До специфічних особливостей терміна відносяться: 1) системність; 2) наявність дефініції; 3) тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля; 4) стилістична нейтральність; 5) відсутність експресії. Всі ці властивості термін реалізує тільки всередині термінологічного поля, за межами якого губляться його дефінітивні і системні характеристики. Термінологія в цілому відноситься до числа інтегруючих факторів, які дозволяють створювати єдиний інформаційний (економічний, науково-технічний тощо) простір, оскільки саме термінологія забезпечує інформаційне взаєморозуміння на національному та міжнародному рівнях, сумісність законодавчих, правових і нормативних документів і т.п. Однак не можна не враховувати і того факту, що для передачі професійної інформації необхідні і нейтральні в стилістичному відношенні пласти лексики, що мають свою функціональну специфіку в рамках мови для професійного спілкування. Ця лексика не просто "паунок" для термінів, але й необхідний атрибут, завершальний акт оформлення спеціальної мови (тексту). В даний час у вивченні спеціальної (професійної) мови настав такий період, коли потрібна за можливості повна, всебічна її атестація як своєрідної семіотичної системи, що діє при всіх своїх особливостях в певних рамках існуючих засобів комунікації, природно модифікованих і пристосованих.

Атестація поняття "спеціальна мова" вимагає деяких попередніх пояснень і насамперед відповіді на питання про те, які конкретно ситуації актуалізують використання функціональної мови. Головна з них, безумовно, – ситуація спілкування в межах спеціальної сфери (наука, техніка, виробництво, управління, сільське господарство, транспорт, зв'язок, медицина, дипломатія та ін.). Спеціальна тематика, спеціальні цілі бесіди спонукають фахівців переходити на професійну мову, яка менш пов'язана з національною приналежністю її носіїв і не повинна залежати від суспільно-економічної формації, ідеології та світогляду. Освоєння професійної мови в системі вищої професійної освіти, "... задає подальшу успішну програму поведінки учасникам професійної комунікації в просторі професійної діяльності ... комунікація ефективна в тому випадку, якщо суб'єкти спілкування володіють єдиною професійною мовою, яка формується у сфері їх освітньої, а потім виробничої діяльності ..." [10].

Потребує з'ясування і питання про те, хто є носіями (споживачами) спеціальної мови і які їхні невід'ємні якості. Найбільша загальна риса комунікації даною мовою зводиться до того, що спілкування здійснюється за системою людина – людина (хоча не виключена і система людина – машина – людина). Але це не просто людина – це людина, яка професійно працює в конкретній галузі знання (науки, техніки, виробництва, управління тощо). Іншими словами, основною необхідною якістю носія (споживача) даної мови стає професіоналізм, який вимагає володіння понятійно-категоріальним апаратом певної сфери діяльності та відповідної йому системою термінів. Саме тому поряд з номінацією “спеціальна мова” існує як рівноцінна номінація “професійна мова”, “мова професій”. Володіння мовою для спеціальних цілей – явище вторинного характеру, оскільки його носії спочатку повинні бути носіями національної літературної мови. Саме ця обставина, мабуть, дозволила дослідникам професійного мовлення говорити про явище полігосії. Проте їх твердження мало відповідає дійсності. Ніякої “багатомовності” в даному випадку не спостерігається, так як мова йде про одну національну літературну мову, представлену в її практичному використанні декількома функціональними різновидами. Що відбувається, коли професіонал починає спілкування професійною мовою? Цей перехід образно можна охарактеризувати як певну зміну мовного регістра. В цілому мова (інструмент) залишається тією ж національною літературною мовою, але в конкретних (професійних) умовах вона змістовно редукується, стає в залежності від області знання і предмета спілкування монотематичною (хоча і не завжди), насичується спеціальними словами і виразами, використання яких передбачає той же необхідний професіоналізм, тобто компетентність. Все це можливо лише при переході суб'єктів спілкування на професійний рівень свідомості. У професіоналів в конкретній галузі знання подібна “зміна регістрів” здійснюється досить природно і автоматично. Однак у спілкуванні фахівців різних сфер діяльності механізм включення мови для спеціальних цілей не спрацьовує автоматично (особливо якщо сфери професійних інтересів досить далекі один від одного).

Важливим компонентом професійного мовного акту в рамках того ж суб'єктивного чинника є адресат, партнер по комунікації. Психологічні та соціальні особливості статусу відправника мови і адресата дозволили дослідникам виділити в якості самостійних інтерпрофесіональну і інтрапрофесіональну комунікації. “Інтерпрофесіональна комунікація являє собою мовні акти, в яких професійні ролі комунікантів не збігаються”. Характерним прикладом у цьому випадку є спілкування типу лікар – пацієнт. “Інтрапрофесіональна комунікація здійснюється всередині певної соціально-професійної спільноти”. Крім комунікації за моделлю фахівець-фахівець, яка, як вже зазначалося, сама по собі неоднорідна, оскільки включає і однодисциплінарні і різнодисциплінарні галузі, настільки ж актуальна і модель спілкування фахівець-неспеціаліст. Остання реалізується в досить широко представленому наборі таких “жанрів”, як науково-популярні твори, словники, орієнтовані на дилетантів, а також численні інструкції з експлуатації різних приладів і пристроїв, керівництва по збиранню предметів побуту, брошури з рекомендаціями для людей, які страждають найбільш поширеними хворобами,

науково-популярні передачі по радіо і телебаченню і т.п. При даній моделі мова спілкування “розглядається вже не як суто спеціальні термінологічні системи, а як неоднорідні комплекси, розшарування яких на горизонтальні пласти визначається такими параметрами, як комунікативна ситуація, партнер комунікації та комунікативні умови”. Все сказане підтверджує думку про неоднорідність мови для спеціальних цілей. При цьому мається на увазі не тільки її дисциплінарне, а й структурно-функціональне різноманіття. Однією з основних цілей професійного навчання є формування особистості фахівця, який ефективно здійснює трудову діяльність [4].

Істотна і ще одна характеристика спеціальної мови. Дослідники вважають, що мова професійної сфери спілкування, і насамперед мова науки, по суті своїй представляє “прояв групової мовної діяльності”, на відміну від художнього мовлення, яке можна охарактеризувати як “прояв індивідуального мовного акту”. Спеціальна мова гранично діалогізована у всіх своїх зовнішніх формах (письмова чи усна), оскільки професійна сфера завжди передбачає обговорення проблеми, конкретного питання чи факту. Дослідники вкладають глибокий зміст у поняття “науковий діалог”, вбачаючи в ньому “вид мовленнєвої діяльності, в якому реалізується не тільки процес наукового спілкування, але й процес колективної наукової творчості в його динаміці. Для вченого діалог нерідко стає не тільки формою мовлення, але й формою думки”. Може бути, саме ці обставини сприяли тому, що “властиві людям (залученим до науки) індивідуальні особливості мовного вживання слабо оберігають їх наукову мовну діяльність від нівелюючого колективізму”. Вільгельм фон Гумбольдт, видатний представник німецького класичного гуманізму, писав: “У кожній мові закладено самобутній світогляд. Як окремий звук постає між предметом і людиною, так і вся мова в цілому виступає між людиною і природою, яка впливає на нього зсередини і ззовні. І кожна мова описує навколо народу, якому вона належить, коло, звідки людині дано вийти лише тому, що вона тут же вступає в коло іншої мови” [3].

Основні лінгвістичні риси спеціальної мови:

1. Спеціальна мова – це природна мова з елементами мов штучних, точніше спеціалізованих штучних мов або символічних мов науки (мови математики, логіки, лінгвістики, хімії та ін.), а також мов людино-машинного спілкування (алгоритмічні, або мови програмування, мови певних систем і т.п.).

2. Продовженням першої характеристики є наступна: спеціальна мова – вербальна мова, але з досить розвиненою тенденцією до залучення до її складу авербальних засобів, що використовуються і в функції номінації спеціального поняття і у функції його дефініції (як додатковий матеріал у вигляді малюнків, креслень, схем і т.п.). Маються на увазі екземпліфікація, піктографія та ін. Використання невербальних засобів (цифрових, літерних, графічних) в професійних мовах насамперед відноситься до сфери термінотворення. І тут їх призначення досить різноманітно. Вони можуть бути: терміноелементами (L-промені) в простому терміні; терміноелементами в складеному терміні у функції його атрибутивної частини (константа K, крива L2); самостійним терміном (H₂O, H₂SO₄), що є формульним аналогом вербального терміна. Існує думка про те, що “подання інформації за допомогою нелінгвістичних засобів в таблицях, графіках і малюнках

<...> високоекономічно, але зрозуміло тільки фахівцеві, який знає символи і може використовувати намір даного повідомлення”. Вважається, ця властивість невербальних засобів вираження спеціальної інформації не позбавляє останні прав на існування, оскільки зазначена інформація спочатку розрахована на професіоналів.

3. Спеціальний мова – це національна у своїй основі мова з постійною, традиційною тенденцією до її інтернаціоналізації. Тенденція ця – неминучий наслідок того факту, що професійні знання (і насамперед наука) не мають державних, національних, ідеологічних та інших кордонів. Інтернаціоналізація мов для спеціальних цілей передбачає насамперед гармонізацію їх на понятійному рівні, на рівні змісту та обсягу основних понять. Іншими словами, терміни біржа, банк, брокер, ринок, податок, права людини, інвестиція, спекуляція, підприємництво, бізнес і т.п. на всіх мовах повинні позначати одне і те ж. Тільки в цьому випадку можливі співдружність, торгівля, спільні підприємства та інші форми міжнародної діяльності та професійного спілкування.

Стосовно наукових дисциплін правильніше говорити не про основні поняття, а про “парадигми” (системи постулатів, правил, форм завершеного продукту), оскільки, як відзначають вчені, наукові дисципліни виробляють єдине для дисциплінарної спільноти, тобто для існуючого покоління вчених, уявлення про членування предмета, що забезпечує взаєморозуміння вчених і можливість дисциплінарного визнання результатів їх дослідження.

Інтернаціоналізм в мовах для спеціальних цілей здійснюється двома основними способами: шляхом використання в термінотворенні терміноелементів (префіксів, суфіксів, основ, частин додавання) з інтернаціонального мовного (греко-латинського) фонду та запозичення готових номінацій з однієї і тієї ж мови-лідера.

4. Спеціальний мова – поліфункціональна мовна формація. Будучи однією з функціональних різновидів високорозвиненої літературної мови, спеціальна мова займає широке поле мовного простору і виконує найістотніші функції мови: відображення дійсності і зберігання знання (епістемічна функція), отримання нового знання (когнітивна функція), передача спеціальної інформації (комунікативна функція). Виконуючи досить різні, але однаково важливі функції, мова професійного спілкування сама стає функцією людини в процесі її діяльності і оцінюється “як основна соціально-рольова функція людини, реалізація якої надає йому кошти для існування, але водночас вимагає, від нього відповідних знань і умінь, придбаних в результаті навчання, а також досвідом і звичкою”.

5. Спеціальний мова – поліструктурна мовна система. Поліфункціональна мовна формація природним чином повинна мати здатність до поліструктурності, з тим щоб забезпечувати різні комунікативні потреби. На змістовному рівні спеціальна мова розпадається на конкретні професійні мови, які при загальній основі спеціальної мови щоразу набувають свої пріоритети в плані вираження. Не треба доводити, що мова математиків істотно відрізняється від мови істориків, а мова хіміків від мови філологів. Але при цьому у них є спільні різновиди, характер яких обумовлений формою реалізації – письмова і усна форми.

Висновки. Володіння професійною мовою – найважливіша умова успішної професійної діяльності. Професійна мова складається з термінів, специфічних номінативних знаків, не знаючи які неможливо повноцінно здійснювати наукову та комунікативну діяльність. У процесі засвоєння професійної мови майбутні фахівці оволодівають іншомовними сучасними професійними термінами і виявляють соціалізуючу роль професійної мови. Соціальний інститут освіти – важливий момент в процесі сприйняття, засвоєння і розуміння студентами термінів своєї професії, що несе відповідальність за формування мовної професійної системи майбутнього молодого фахівця.

В рамках вищої професійної освіти, як соціального інституту, стоїть завдання введення майбутнього фахівця в професійний світ через осмислення професійних іншомовних термінів, які є найважливішим елементом професійної комунікації та адаптації, а процес поновлення професійної мовної системи індивіда – один з компонентів його загальної соціалізації.

Література

1. Гальскова Н. Д. Сучасна методика навчання іноземній мові : [посібник для вчителя] / Н. Д. Гальскова. – М. : АРКТИ-Глосса, 2000. – 165 с.
2. Головін Б. М., Кобрин Р. Ю. Лінгвістичні основи вчення про терміни / Б. М. Головін, Р. Ю. Кобрин. – М., 1987. – 240 с.
3. Гумбольдт В. Про відмінність будови людських мов і її вплив на духовний розвиток людства [1830–1835] / В. Гумбольдт // Вибрані праці з мовознавства. – М., 1984. – С. 37.
4. Лаврененко М. М. Професійно-спрямоване навчання студентів юридичного профілю / М. М. Лаврененко // Вісник “Філологічні науки”. – 2004. – № 1. – С. 41–42.

Анотація

В статті розкриваються проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців, підкреслюються особливості мовної та професійної соціалізації, висвітлюється необхідність професійної ідентифікації, професійної адаптації, формування у студентів комунікативної компетентності і готовності до професійної діяльності в сучасних умовах суспільного розвитку.

Ключові слова: Болонський процес, професійна соціалізація, викладання іноземної мови, іншомовна комунікативна соціалізація, полі структурність, полі функціональність, професійна адаптація, спеціальна мова, професійно-орієнтоване навчання іноземним мовам.

Аннотация

В статье раскрываются проблемы профессиональной подготовки будущих специалистов, подчеркиваются особенности языковой и профессиональной социализации, освещается необходимость профессиональной идентификации, профессиональной адаптации, формирование у студентов коммуникативной компетентности и готовности к профессиональной деятельности в современных условиях общественного развития.

Ключевые слова: Болонский процесс, профессиональная социализация, преподавание иностранного языка, иноязычная коммуникативная социализация, полиструктурность, полифункциональность, профессиональная адаптация, специальный язык, профессионально-ориентированное обучение иностранным языкам.

Summary

The article reveals the problem of professional training of future specialists the language and professional socialization is particularly emphasized, highlights the need for professional identification is highlighted, professional adaptation, formation of students' communicative competence and readiness for professional work in modern conditions of social development are shown.

Keywords: Bologna process, professional socialization, teaching of foreign language, foreign language communicative socialization, polystructural phenomenon, multifunctionality, professional adaptation, a special language, professionally-oriented foreign language teaching process.

УДК 81'373/45-051"18/20"

Рудакова Т. М.,
кандидат філологічних наук,
Білоцерківський національний аграрний університет

ІНШОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМА ЇХНЬОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ У ВИТЛУМАЧЕННІ ВЧЕНИХ ХХ–ХХІ СТ.

Постановка проблеми. У сучасній українській мові виявлено велику кількість нових слів та словосполучень, більшість яких становлять англізми. Цей процес є доволі хаотичним і некерованим, що призводить нерідко до сліпого наслідування чужомовних звуків, слів і словосполучень та засмічення рідної мови, а також інколи до непорозуміння між джерелом інформації й пересічним носієм мови. Отже, у дослідженні приділено увагу витлумаченню понять іншомовні запозичення, англізми та питанням їхньої доцільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок ХХІ ст. характеризуємо наявністю значної кількості дисертаційних робіт, присвячених впливові слів іншомовного походження, запозичень або чужомовної лексики на мову-реципієнт (І. Вакулик (2004), Ю. Малахова (2007), Н. Битко (2008), В. Білоусова (2009)), причинам і наслідкам процесу запозичення та чинникам розвитку мови-реципієнта (У. Мрозіцька (2002), на матеріалі багатьох мов: української мови (А. Гудманян (2000), І. Бойчук (2002), Г. Сергєєва (2002), Л. Архипенко (2005), Н. Попова (2002, 2005), С. Федорець (2005), М. Зеленцова (2006), Л. Гребінник (2007), Р. Синишин (2007), В. Титаренко (2007), Л. Гонтарук (2008), Я. Ільницька (2009), Т. Майструк (2010)), російської (І. Бойчук (2002), Л. Бражнік (2006), Г. Дружин (2006), М. Зеленцова (2006), І. Мозова (2007), Н. Іванова (2009), І. Георгіадіс (2011)), канадської, австралійської і новозеландської варіантів англійської мови (О. Домніч (2010)), корейської та японської (Ю. Бойко (2008)), угорської (І. Туріс (2008)), кримськотатарської (А. Мазінов (2004)), польської (Н. Совтис (2005))).

Мета статті – здійснити аналіз лексики іншомовного походження кінця ХХ – початку ХХІ ст., обґрунтувати критерії належності до неї запозичених слів, визначити рівень доцільності процесу запозичення.

Реалізація мети передбачала вирішення таких **завдань**:

виявити погляди лінгвістів та письменників на проблему доцільності чи недоцільності запозичень з інших мов;

сформулювати ключові поняття праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему збагачення мови численними іншомовними словами розглянуто в багатьох дослідженнях в Україні та за її межами. На матеріалі української мови запозичені одиниці в першій половині ХХ ст. розглядали В. Самійленко, Р. Смаль-Стоцький, Д. Шелудько та ін. У другій половині минулого століття над осмисленням семантико-граматичних процесів, що відбуваються під час запозичення іншомовних слів до лексичного складу